

Kirjallisuutta

epäilemättä kohderyhmilleen runsaasti hyötyä. Teos on pioneerityö, joka varmasti hyödyttää tulevia suomen kielen yksi- tai useampikielisiä idiomisanakirjoja. Dosentti Schellbach-Kopralle toivotettakoon joka tapauksessa parhainta menestystä hänen suuriarvoisessa sanakirjatyössään.

LÄHTEET

- HAKULINEN, AULI — OJANEN, JUSSI 1976: Kielitieteen ja fonetiikan terminologiaa. SKST 324. Forssa.
KUUSI, ANNA-LEENA 1971: Johdatusta suomen kielen fraseologiaan. Suomi 115:4. Forssa.

HEIKKI HURTTA

Aspektologian aakkosia

BERNARD COMRIE *Aspect*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Neljäs, korjattu painos 1985 (ensimmäinen 1976). Cambridge University Press, Cambridge.

Bernard Comrie (s. 1947) on äärevä lingvisti: hän on tutkinut yleistä pragmaatiikkaa, semantiikkaa ja morfologiaa, julkaissut venäjän kielen historian alalta ja kirjoittanut mm. erinomaisen yleisesityksen Neuvostoliiton kielistä. Luonteenomaista Comrielle on laajalti vertaileva ja kielitypologinen näkökulma. Hänen tunnetuinta tuotantoaan ovat Cambridgen oppikirjasarjassa ilmestyneet *Tense* (1985) ja *Aspect* (1976). Jyrki Kalliokoski selosti edellistä *Virittäjän* viime numerossa 2/88; nyt on jälkimmäisen vuoro tulla esitellyksi.

Kirjan johdantoluvussa tekijä määrittelee tempuksen ja aspektin suhteen: tempus on deiktinen kategoria, joka

suhteuttaa lauseen ilmaiseman tilanteen johonkin ajankohtaan, tavallisimmin puhehetkeen; aspekti taas on ei-deiktinen kategoria, joka kuvastaa tilanteen sisäistä aikarakennetta. Tilanteella (situation) Comrie tarkoittaa laajasti tiloja (states), tapahtumia (events) ja prosesseja (processes).

Comrielle aspekti on ennen muuta semanttinen kategoria. Sen grammaattisuusaste ja -laatu vaihtelevat kielestä toiseen. Tyypillisinä aspektikielinä Comrie mainitsee slaavilaiset kielet (esim. venäjässä aspektiero ilmaistaan verbipareilla: *On pročital* 'he read', *On čital* 'he was reading, he used to read'). Suomen hän mainitsee kielenä, jossa aspektia ilmaistaan harvinaisella tapaa objektin sijalla: *Hän luki kirjan*, *Hän luki kirjaa*.

Aspektin pääoppositio on perfektiivisyyden ja imperfektiivisyyden välinen: edellinen ilmaisee tilanteen jakamattomaksi kokonaisuudeksi, jälkimmäinen kiinnittää huomion tilanteen sisäiseen rakenteeseen. Teoksen ensimmäisessä luvussa Comrie selventää tämän primaarioppositio luonnetta ja etenee siitä imperfektiivisyyden tarkkaan jaotteluun.

Tekijä varoittaa käsittämästä perfektiivisyyttä lyhytkestoisuudeksi (versus pitkäkestoisuus), määräkestoisuudeksi (v:s määrittelemätön kesto), tuloksellisuudeksi tai loppuunsaatettuuksi (v:s tuloksettomuus tai keskeneräisyys) taikka ylipäättään miksikään rajaavin termein määriteltäväksi: perfektiiivistä on esittää toiminta siltään, ilman lisiä. Koska näin on, perfektiivisuus on semanttisesti aspektin primaarioppositio tunnusmerkitön jäsen. Perfektiiviset muodot voivat kyllä olla morfologisesti tunnusmerkkisiä, niin kuin yleensä slaavilaisissa kielissä. (Comrie jatkaa tunnusmerkkisyyden pohdintaa luvussa 6.)

Imperfektiivinen aspekti ilmaisee avoimesti, että tilanteella on sisäinen ajallinen rakenne. Tämän rakenteen laadun mukaan imperfektiivisyys voi olla ensinnäkin habituaalista tai jatkuvaa (continuous). Habituaalisuutta il-

maisee esim. lause *John used to work here*; myös neutraali *John worked here* voi saada tämän tulkinnan. Jatkuvuutta puolestaan on kahta lajia: progressiivista ja ei-progressiivista. Edellistä ilmaisevat englannin *John is singing*-tyyppiset lauseet ja jälkimmäistä vaikkapa *John knew*. Ei-progressiivinen aspekti osoittautuukin statiivisuudeksi ja progressiivinen lähinnä ei-statiivisista verbeistä muodostetuiksi jatkumiskäytänteiksi. Tätä jaottelua on äkkiseltään vaikea pitää aivan onnistuneena: morfologia, sanasemantiikka ja lausesemantiikka rinnastetaan siinä aika rankalla tavalla. Mutta kun tekijä erottaa toisessa luvussa tilat dynaamisista tilanteista eli tapahtumista ja prosesseista, niin jaotellun käsitteellinen pohja alkaa kirkastua: tapahtumat vastaavat perfektiiivistä aspektia ja imperfektiivisen aspektin äärimmäiset alalajit eli progressiivinen ja ei-progressiivinen ilmaisevat toinen prosesseja ja toinen tiloja. Dynaamisuus siis erottaa progressiivisen ei-progressiivisesta. (Dynaamisuutta on mm. se, että prosessin jatkuminen vaatii energiaa; tilan sijaan säilyy sillään.)

Teoksensa kolmannessa luvussa Comrie käsittelee — yllättävää kyllä — perfektia, nimenomaan englannin perfektia (ja vastaavasti hän jättää Tense-kirjassaan perfektin vähälle huomiolle, kuten Kalliokoski esittelyssään pahoittelee, Vir. 1988 s. 307). Comrien ratkaisun ymmärtää suhteuttamalla sen meikäläisestä poikkeavaan kielioppi- tai pikemmin tutkimusperinteeseen: Comrie ei edes perustele perfektin aspektuaalisuutta vaan päinvastoin korostaa sen erityislaatua muiden aspektien joukossa (esim. s. 52). Yhtä kaikki perfektia ei ole oikein kotonaan tässä kirjassa: se ei esimerkiksi löydä paikkaansa äsken esitellystä aspektin pääajaosta.

Toki kiintoisaa sanottavaa Comriella on perfektistä. Hän luonnehtii perfektin aspektiksi, joka ilmaisee menneen tilanteen nykyhetkessä jatkuvaa relevanssia, ja luokittaa englannin perfektikäytänteet neljään tyyppiin: 1) tuloksen perfek-

tiin (perfect of result; esim. lause *John has arrived* ilmaisee sitä, että John on nyt määränpäässään); 2) kokemuksen perfektin (experiential perfect; esim. *Bill has been to America* -lauseessa on tällainen perfektia; eihän Bill enää ole Amerikassa); 3) jatkuvan tilanteen perfektin (perfect of persistent situation; esim. *We've lived here for ten years*; tällaisissa tapauksissa käytetään esim. saksassa ja venäjässä preesensia); 4) lähimmän menneisyyden perfektin (perfect of recent past: *Bill has just (this minute) arrived*). Kuten havaitaan, englannin perfektia on hyvin samanlainen kuin suomen. — Huomattakoon, että Comrie ei käsitä imperfektiä (engl. simple past) aspektiksi vaan pelkäsi tempukseksi. (Suomen »imperfekti» kuvastaa hauskaasti termin aspektuaalista historiaa.)

Myöhemmin kirjassaan (luku 5) Comrie käsittelee perfektin ja englannista puuttuvan mutta mm. turkissa, bulgariassa, gruusiassa ja virossa esiintyvän inferentiaalin suhteita. Tämä inferentiaali on se epäsuora tapaluokka, josta virossa käytetään nimitystä »kaudne kõneviis». Perfektia ja inferentiaalia yhdistää Comrien mukaan se, että kummasakin mennyt kytketään puhehetken tilanteeseen: perfektia esittää menneen relevanttina nykyisen kannalta ja inferentiaali menneen nykyhetkisestä pääteltävänä tai vaikkapa vasta saatuna toisen käden tietona. Selitys on mitä uskottavin. Ilmiön havaitsee suomestakin: vrt. *Jussi on (kuulemma / jäljistä päätellen) käynyt täällä ja Jussi kävi täällä*. (Suomesta Comrie ei tarjoa esimerkkejä mutta kyllä virosta. Hänen ylipäätään runsaan ja monipuolisen esimerkistönsä vakuuttavuutta heikentää se, että joukossa on sellaisia kuin suomen näyte *Minä olin kirjanut kirjeen* 'I had written the letter' (s. 108) ja virosta *Tema kirjanus* 'he wrote' (s. 110)).

Comrie itse ilmoittaa kirjansa ytimen sisältyvän kolmeen ensimmäiseen lukuun (kuudesta). Niin varmasti onkin, mutta kyllä muutkin luvut ovat perehtymisen

Kirjallisuutta

arvoisia. Niissä tekijä käsittelee mm. aspektin ja tempuksen suhteita (luku 4), aspektioppositoiden erityyppisiä ilmaissumuotoja (luku 5) ja aspektin ja tunnusmerkkisyyden suhteita (luku 6). Eriytyisen onnistunut on mielestäni katsaus suffiksityyppisen aspektinmerkinnän kehitykseen slaavilaisissa ja balttilaisissa kielissä sekä gruusiassa ja unkarissa (s. 88–94).

Aspektologi Ronald K. S. McCaulay arvosteli kymmenen vuotta sitten Comrien kirjaa näin: »Olisi ymmärrettävää, jos tällainen kirja olisi kirjoitettu ja julkaistu 50-luvulla, mutta on vaikea käsittää, että kumpikaan on voinut tapahtua 70-luvulla» (Language 54: 418). Tällaiseen myrkyllisyyteen olisi kai nyt 90-lukua lähestyttäessä entistä enemmän aihetta, jos — unohtaen teoksen oppikirjaluonteen — arvioisi Aspectia tiukkapioposen teoreetikon näkökulmasta. Mutta minäpä suosittelen tätä eloisaa kirjaa kaikille, joita eri kielten monenlaiset aspektit kiinnostavat.

MATTI LARJAVAARA

Majavan jäljillä

R. E. NIRVI *Kadonneita turkiseläimiä paikannimissä*. Suomi 135. Vaasa 1986. 77 s.

R. E. Nirvi aloitti tutkijanuransa (1944) väitöskirjalla Sanankieltoja ja niihin liittyviä kielenilmiöitä itämerensuomalaisissa kielissä. Kirja keskittyy riista- ja kotieläinten nimityksiin, erityisesti niiden synonymiaan. Sama teema, eläinten nimitykset ja niiden synonyymiset suhteet, myös päättää Nirvin tutkijanuran. Hänen postuumi kirjansa *Kadonneita turkiseläimiä paikannimissä* käsittelee majavan nimityksiä mutta sivuaa myös eräitä muita, majavaan jollakin lailla liittyviä turkiseläimiä.

Majava hävisi Etelä-Suomesta 1600-luvulla. Häviämisen aiheutti liiallinen pyynti. Eläintä metsästettiin paitsi arvokkaan turkin myös majavanhajukkeen eli haustan (castoreum) vuoksi. Tätä eläimen sukupuolitehyeihin avautuvista rauhasista erittyvää ainetta kuivattiin savussa ja käytettiin lääkkeenä moniin kipuihin ja sairauksiin.

Vaikka majava hävisikin, se kuitenkin elää reliktinä monissa paikannimissä. *Majaa*-asuun palautuvia nimiä tavataan niin Hämeessä, Kannaksella, Luoteis-Laatokan rannoilla, Savossa kuin Kainuussakin. *Majava*-asuiset nimet ovat taas tyypillisiä Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalle. Nirvi olettaa niiden kulkeutuneen Lounais-Suomesta. Tosin lounaismurteiden alueella ei nykyään juuri esiinny majavaan liittyviä nimiä. Silti niitä on saattanut aiemmin siellä olla. Rinnastuuhan *majava* v:llisyytensä takia sellaisiin sana-asuihin kuin *katava* ja *pihlava*, jotka ovat juuri tyypillisiä lounaismurteisuuksia.

Majavaa tarkoittava muinaisruotsin *biur* liittyy useisiin Suomen ruotsalaisalueiden paikannimiin. Se on käytössä *piuru*-asuisena myös suomalaisen naapuriston paikannimissä. Porvoonjoen lisäjoki Askolassa on *Piuru* eli *Piurunjoki*, Sammatissa on *Piuru*-niminen luonnonniitty, Halikossa *Piuralho*-niminen torppa, Ilmajoella *Piurunkorvenrämmäkkä*-niminen suo jne.

Tunnetuin *Haus*-nimi lienee *Hausjärvi*, samannimisestä järvestä nimensä saanut pitäjä eteläisessä Hämeessä. Järvestä lähtee *Hausjoki* ja joen varrella on *Haus-sillanpelto*. *Haus*-nimiä on muuallakin Hämeessä sekä lisäksi Kannaksella ja Laatokan Karjalassa. Appellatiivina *haus* : *haukset* tuskin on enää pitkään aikaan ollut käytössä näillä seuduilla. Parista kolmesta pohjoisen pitäjästä se sen sijaan on tavoitettu vielä 1930-luvulla.

On arveltu, että *Haus*-nimien *haus* viittaisi majavayhdyskuntaan. Nirvin mukaan nimet voidaan tulkita 'majavanhajuke'-merkityksen pohjaltakin. Tuote